

Synnyttäneen äidin selvittäminen ja oikeusgeneettiset vanhemmuustutkimukset

1. Synnyttäneen äidin selvittäminen

Digi- ja väestötietovirastossa (DVV) syyskuussa 2021 tehdyn rekisteripoiminnan perusteella väestötietojärjestelmässä on tällä hetkellä tieto 1 144 alaikäisestä lapsesta, joilla on kotikunta Suomessa mutta joiden väestötiedoissa ei ole tietoa hänet synnyttäneestä äidistä. Näistä lapsista 181:llä on väestötietojärjestelmässä kuitenkin tieto isästä joko Suomessa vahvistettuna isyytenä tai ulkomaisen rekisterimerkinnän perusteella väestötietojärjestelmään vietyinä tietona. Väestötietojärjestelmässä on näin ollen 963 alaikäistä lasta, joille ei ole rekisteröity yhtään oikeudellista vanhempaa. Aineiston ulkopuolella ovat lapset, jotka on adoptoitu tai joiden vanhemmat ovat kuolleet.

Oikeudellista vanhempaa koskevan väestötietomerkinän puuttuminen ei automaattisesti tarkoita sitä, etteikö lapsi tosiasiallisesti eläisi perheessä, jossa hänestä huolehtii yksi tai kaksi vanhempaa. Väestötietoviranomaisilta saatujen tietojen mukaan kyse on useimmiten siitä, että väestötietojärjestelmästä huolehtiva viranomainen ei voi tehdä vanhemmuutta koskevaa merkintää väestötietojärjestelmään, koska ilmoitettu tieto perustuu ulkomaiseen asiakirjaan, jonka luotettavuutta ei ole voitu varmistaa. Vaihtoehtoisesti perhe on tullut Suomeen siten, että perheellä ei ole mukanaan mitään asiakirjanäyttöä perheenjäsenten välisistä keskinäisistä suhteista. Vaikka perhe tosiasiallisesti asuisi yhdessä, voivat puutteet väestötietojärjestelmän merkinnöissä aiheuttaa merkittävää haittaa perheelle perheen pyrkiessä hoitamaan lapsen asioita. Ilman vanhemmuutta osoittavia merkintöjä ei lapselle yleensä voida rekisteröidä huoltajia. Huoltajuutta osoittavat merkinnät puolestaan mahdollistavat asioimisen lapsen puolesta eri viranomaisten ja lapsen jokapäiväiseen arkeen liittyvien käytännön toimijoiden kanssa (esim.

sosiaali- ja terveydenhuolto ja koulutus). Väestötietojärjestelmän tietojen puutteellisuu-
della on merkittäviä vaikutuksia perheen arkeen, mikä on omiaan hidastamaan perheen
kotoutumista.

Asiakirjan luotettavuuden varmistaminen

Väestötietojärjestelmään merkittävien tietojen luotettavuuden varmistamisesta sääde-
tään väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista anne-
tun lain (661/2009, jäljempänä VTJ-laki) 19 §:ssä, jonka 1 momentissa todetaan, että
julkisesti luotettavana tietona voidaan asiakirjan perusteella tallettaa vain sellainen tieto,
jonka luotettavuus on varmistettu alkuperäisestä virallisesta asiakirjasta tai sen luotetta-
vasti oikeaksi todistetusta jäljennöksestä taikka jonka luotettavuus on aiemmin varmis-
tettu suomalaisessa tuomioistuin- tai hallintomenettelyssä. Jos asiakirjaa ei ole saatu
suoraan ulkomaiselta viranomaiselta teknisen rajapinnan avulla tai muuten sähköisesti
luotettavalla tavalla, asiakirjan on oltava laillistettu tai siihen on liitettävä asianomaisen
valtion toimivaltaisen viranomaisen todistus sen alkuperästä, jollei EU-sääntelystä¹ tai
muusta Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu. Ulkomaisen
asiakirjan esittäjä on velvollinen tarvittaessa huolehtimaan esittämänsä asiakirjan kään-
tämisestä suomen tai ruotsin kielelle sekä sen laillistamisesta. DVV voi tarvittaessa pyy-
tää ulkoministeriön, Maahanmuuttoviraston tai poliisiviranomaisen lausunnon edellä tar-
koitetun asiakirjan aitoudesta ja luotettavuudesta.

Jos luotettavaa asiakirjaa, asiakirjan laillistamista tai asianomaisen valtion toimivaltai-
sen viranomaisen todistusta asiakirjan alkuperästä ei voi saada asianomaisen valtion
huonon turvallisuus- tai ihmisoikeustilanteen taikka muun erityisen syyn vuoksi, DVV voi
hyväksyä myös muun luotettavan selvityksen väestötietojärjestelmään talletettavan tie-
don perusteeksi. Henkilön, joka pyytää tiedon tallettamista, on esitettävä DVV:lle selvi-
tys syistä, joiden vuoksi asiakirjan, asiakirjan laillistamisen tai asiakirjan alkuperää osoit-
tavan todistuksen saaminen on hänelle mahdotonta. DVV voi selvityksen saatuaan tar-
vittaessa pyytää Maahanmuuttoviraston tai ulkoministeriön lausunnon siitä, että asiakir-
jaa, asiakirjan laillistamista tai asiakirjan alkuperää osoittavaa todistusta ei ole mahdol-
lista saada. Tällaisia maita ovat DVV:lta saadun tiedon mukaan tällä hetkellä Afganis-
tan, Jemen, Libya, Pakistan ja Somalia. Asiakirjan laillistaminen tai asian alkuperää

---

¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus [\(EU\) 2016/1191](#) kansalaisten vapaan liikkuvuuden edistämisestä yksinker-
taistamalla tiettyjen yleisten asiakirjojen esittämistä Euroopan unionissa koskevia vaatimuksia sekä asetuksen (EU) N:o
1024/2012 muuttamisesta.

osoittavan todistuksen saaminen on mahdollista kaikista muista maista, mutta siihen tarvittava aika ja kustannukset vaihtelevat maittain. Yksittäistapauksessa mahdottomusedellytys voi täytyä myös esimerkiksi silloin, jos henkilö on saanut kansainvälistä suojelua siihen valtioon nähden, josta asiakirjat tulisi toimittaa, tai jos yksittäisen tapauksen olosuhteet ovat sellaiset, että asiakirjojen saamisen voidaan katsoa olevan mahdollonta (esimerkiksi tietyt alueet Syyriassa). Erityisen helppoa luotettavan asiakirjan esittäminen on EU-maiden kesken. Laillistamisvaatimusta kevyempi apostille-todistus on lisäksi saatavissa EU-maiden ulkopuolellakin niistä 120 maasta, jotka ovat liittyneet ns. apostille-yleissopimukseen.² Lähtökohtana viranomaiskäytännössä on, että jos perheyhteyden osoittava laillistettu asiakirja on mahdollista saada alkuperämaasta, Suomen viranomaisella ei ole toimintavelvollisuutta ryhtyä vaihtoehtoisiin toimiin perheyhteyden osoittamiseksi, vaan toimintavelvollisuus on perheellä itsellään.

DVV:n kokoamien tilastotietojen mukaan edellä mainittujen viiden maan kansalaisten osuus aineistosta on seuraava:

Alaikäisiä ilman äiti-merkintää:	308
Alaikäisiä ilman äiti-merkintää, joilla isä:	54
Alaikäisiä ilman äiti tai isä-merkintää:	254
Alaikäisiä ilman äiti-merkintää, ei huoltajaa:	123
Alaikäisiä ilman äiti-merkintää, huoltaja/edustaja:	64

Vaihtoehtoiset toimet perheyhteyden osoittamiseksi

Isyyslain kokonaisuudistuksen yhteydessä isyyslakiin lisättiin säännös (IsL 26.2 §), jonka mukaan Digi- ja väestötietovirasto (tuolloin maistraatti) voi vahvistaa isyyden, vaikka miehen tai äidin henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, jos lisäselvitystä ei kohtuudella ole saatavissa ja isyyden selvittäminen ja oikeusgeneettinen isyystutkimus osoittavat, että mies on lapsen isä.

Tämän säännöksen perusteella erityisesti edellä mainittujen viiden maan kansalaisten alaikäisille lapsille voitaisiin näin ollen vahvistaa isä, jos isyyden selvittäminen ja oikeusgeneettinen isyystutkimus osoittavat, että mies on lapsen isä. Vastaavaa sääntelyä ei

² Haagin yleissopimus ulkomaisten yleisten asiakirjojen laillistamisvaatimuksen poistamisesta ([5.10.1961](#)).

kuitenkaan ole synnyttäneen äidin selvittämiseksi. Koska oikeusgeneettisten isyystutkimusten yhteydessä otetaan näyte myös lapsen äidistä, on samassa yhteydessä usein mahdollista saada oikeusgeneettinen näyttö myös lapsen geneettisestä äidistä, joka on erittäin suurella todennäköisyydellä sama henkilö kuin lapsen synnyttänyt äiti.³ Jos lapsen isä on kuitenkin kadonnut, kuollut tai jäänyt perheen alkuperämaahan, ei tutkimusta voida tehdä äidistä isyystutkimusten yhteydessä, vaan äitiyttä tulee voida tutkia myös itsenäisesti.

Käytännössä kohdattu ongelma on, että jos alaikaisella ei ole väestötietojärjestelmään merkittyä huoltajaa tai muuta edustajaa, joka voi antaa suostumuksen oikeusgeneettiseen tutkimukseen tarvittavan näytteen ottamiseen, ei näytettä voida ottaa. Lapsen edustamista koskeva ongelma on ratkaistu eri kunnissa eri tavoin. Tuomioistuimen määräämän edunvalvojan määrääminen lapselle näytteen ottamista varten on hallinnollisesti raskas ja aikaa vievä menettely, mutta on oikeudellisesti katsoen oikea tapa toimia asiassa.

Perustellusti voidaan pohtia myös sitä, vastaavatko VTJ-lain mahdottomuus-edellytys (VTJ-lain 19.3 §) ja isyyslain kohtuullisuus-edellytys (IsL 26.2 §) toisiaan. Jos ne eivät vastaa, pohdittavaksi tulee myös se, miten isyyslain kohtuullisuus-edellytystä tulisi tulkita tai mahdollisesti laajentaa. Kattaako se esimerkiksi jonkun VTJ-lakia laajemman maaluettelon ja miten arvioinnissa tulisi ottaa huomioon myös perheen tapauskohtaiset olosuhteet?

Tarve lainsäädännön uudistamiselle

Vaikka lapselle voidaan vahvistaa isyyslain poikkeussäännöksen nojalla joissain tapauksissa isä, ei isyyslain poikkeussääntely tuo ratkaisua niissä tilanteissa, joissa alaikäisen isä on kadonnut tai kuollut tai joissa DVV katsoo, että pelkkä oikeusgeneettinen näyttö äitiydestä ei yksinään riitä väestötietojärjestelmämerkinnän tekemistä varten VTJ-lain perusteella, koska oikeusgeneettistä tutkimusta ei ole sellaisenaan rinnastettu VTJ-laissa luotettavaan asiakirjanäyttöön. Siksi tarvitaan täydentävää sääntelyä muun muassa siitä, että

---

³ Lapsen geneettinen äiti ja synnyttänyt äiti eivät ole samat, jos synnyttänyt äiti on saanut hedelmöityshoitoa, jonka yhteydessä on käytetty luovutettuja munasoluja. Näiden tilanteiden voidaan kuitenkin arvioida olevan hyvin harvinaisia, jos kyseessä on kehittyvästä maasta saapunut turvapaikanhakija.

- 1) lastenvalvojalla olisi toimivalta selvittää myös synnyttäneen äidin äitiyttä, tarvittaessa vapaaehtoisten oikeusgeneettisten äitiystutkimusten perusteella, jos lisäselvitystä ei kohtuudella ole saatavissa (vanhemmuuslaki),
- 2) DVV voisi vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyden vanhemmuuden selvittämisen ja oikeusgeneettisten äitiystutkimusten perusteella edellä mainituissa tapauksissa (vanhemmuuslaki),
- 3) tuomioistuimien voisi tarvittaessa antaa määräyksen tahdonvastaisista oikeusgeneettisistä äitiystutkimuksista tekemiseen (oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista annettu laki), ja
- 4) tuomioistuimien voisi tarvittaessa vahvistaa tai kumota synnyttäneen äidin äitiyden, jos tätä koskevat edellytykset ovat olemassa (vanhemmuuslaki).

Lisäksi tulisi arvioitavaksi, onko tulevan vanhemmuuslain kansainvälis-yksityisoikeudelliset säännökset jo riittävän kattavat ottamaan huomioon myös synnyttäneen äidin äitiyttä koskevat tilanteet vai tulisiko niitä vielä täydentää.

2. Oikeusgeneettisiä isyystutkimuksia koskevan lain muu täydentäminen

Edellä kuvattujen synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä koskevien säännösten lisäksi lakia oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista tulisi täydentää siten, että lakiin sisällytettiin mahdollisuus tutkimusmääräyksen tekemiseen myös jo haudatusta vainajasta.

Tarve tällaiselle sääntelylle on tuotu esiin erityisesti korkeimman oikeuden joulukuussa 2021 antamassa ratkaisussa KKO:2021:88, jonka mukaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 5 §:n 2 momentti oli kyseissä tapauksessa ilmeisessä ristiriidassa perustuslain 10 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan kanssa. Kyseisen hautarauhaa suojaavan säännöksen on tulkittu estävän oikeusgeneettistä isyystutkimusta koskevan tutkimusmääräyksen tekemisen tilanteessa, jossa vainaja on jo haudattu.

Taustaa

Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia valmistellut työryhmä ehdotti jo vuonna 2001, että myös haudatusta vainajasta tulisi voida ottaa kudosnäyte oikeusgeneettisiä isyystutkimuksia varten. Työryhmämietinnöstä saatujen lausuntojen perus-

teella oikeusministeriö päätti kuitenkin jatkovalmistelussa luopua ehdotuksesta hautausmaahan kunnioittamiseksi, joten asiaa koskeva ehdotus ei edennyt asiaa koskevaan hallituksen esitykseen.⁴

Asiaa koskeva mielenkiinto on kuitenkin virinnyt uudelleen niin sanottujen vanhojen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten (ns. vanhat au-lapset) kanteiden yleistyttyä. Vanhalla au-lapsella tarkoitetaan lasta, joka on syntynyt avioliiton ulkopuolella ennen 1.10.1976 eli ennen kuin vuoden 1975 isyyslaki tuli voimaan. Tätä aiempi lainsäädäntö ei mahdollistanut isyyskanteen nostamista miestä vastaan ilman hänen suostumustaan, jos lapsi oli syntynyt avioliiton ulkopuolella. Mainitun isyyslain voimaantulossa (701/1975) oli säännös, jonka mukaan isyyskanne oli mahdollista nostaa vuoden 1975 isyyslain nojalla vain viisi vuotta lain voimaantulon jälkeen, eli 1.10.1981 asti. Tuo kanne-oikeuden ajallista ulottuvuutta rajoittava säännös on sittemmin kumottu vuoden 2015 isyyslain yhteydessä. Vuoden 2015 isyyslaki tuli voimaan 1.1.2016, jonka jälkeen myös ns. vanhat au-lapset ovat voineet nostaa isyyskanteen tuntemaansa miestä vastaan. Jos mies on kuollut, tuomioistuin on voinut määrätä tutkimuksen tehtäväksi joko vielä hautaamattomasta vainajasta otettavasta kudospäätteestä tai, jos vainaja on haudattu, hänestä ennen hautaamista otetusta kudospäätteestä (oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 5 §).

Aiemmin otettuja kudospäätteitä ei aina ole saatavilla. Vainajan muista sukulaisista ei ole myöskään mahdollista saada yhtä luotettavasti sukulaisuutta osoittavaa näyttöä. Näyttöä ei voida ottaa muista sukulaisista myöskään ilman heidän suostumustaan. Siksi tuomioistuimet ovat joutuneet pohtimaan yksittäisissä tapauksissa, onko mahdollista antaa tutkimusmääräys kudospäätteen ottamiseksi jo haudatusta vainajasta ilman tätä koskevaa erillistä sääntelyä. Helsingin hovioikeus oli jo vuonna 2018 katsonut ratkaisussaan HelHO:2018:2, että kantajalla oli oikeus avata oletetun isänsä hautausmaahan oikeusgeneettisestä isyystutkimuslaissa tarkoitettua kudospäätteen ottamiseksi ja että valtio oli korvausvastuussa haudan avaamisesta ja tutkimuksen tekemisestä siten kuin kyseisen lain 20 §:ssä on säädetty. Helsingin hovioikeuden tekemä ratkaisu jäi tuolloin lainvoimaiseksi. Turun hovioikeus päätyi kuitenkin vuonna 2019 vastakkaiseen ratkaisuun (THO:2019:12), jonka korkein oikeus nyt kumosi vuonna 2021 samassa asiassa antamallaan ratkaisulla KKO:2021:88.

---

⁴ HE 56/2004 vp s. 12.

Tarvittavat muutokset

Korkein oikeus kiinnitti edellä mainitussa ratkaisussaan huomiota erityisesti oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 5 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan tuomioistuimien voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi vainajasta otettavasta kudospäätteestä vain, jos häntä ei ole vielä haudattu. Korkein oikeus totesi, että kyseisen momentin soveltaminen sen ratkaistavana olevassa tapauksessa olisi ollut perustuslain 106 §:ssä tarkoitetulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa kantajan perusoikeutena turvattun yksityiselämän suojan kanssa. Näin ollen momentista oli siten jätettävä soveltamatta momenttiin sisältyvä rajausta ”mutta häntä ei ole vielä haudattu tai tuhkatu.” Käytännössä korkeimman oikeuden tarkoittama rajausta voi koskea vain haudattuja vainajia, koska tuhkatusta vainajasta ei voi saada sellaista kudospäätettä, josta tutkimus voidaan tehdä. Vainajan DNA tuhoutuu tuhkausten yhteydessä.

Koska tuomioistuimen antamia tutkimusmääräyksiä haudatuista vainajista tullaan jatkossa antamaan säännöllisesti, vaikkakin harvakseltaan, tuomioistuinten ohjaamiseksi ei riitä, että oikeusgeneettisiä isyystutkimuksia koskevan lain 5 §:n 2 momentista pelkästään poistetaan haudattuja vainajia koskeva rajoitus, vaan lisäksi tarvitaan tarkempia toimintaohjeita. Kudospäätteen ottamiseksi haudatusta vainajasta tarvitaan toimenpiteitä usealta toimijalta. Haudan avaamiseen tarvitaan maansiirtotoimia, joihin tarvitaan hautausmaan ylläpitäjän myötävaikutusta. Koska vainajasta otettava kudospäyte on luunäyte, näytteen ottamiseksi tarvitaan lisäksi erityisosaamista ja -välineistöä ennen kuin näyte voidaan toimittaa analysoitavaksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Lisäksi tulee säätää velvoitteesta haudan ennalleen saattamisesta sen jälkeen, kun tarvittavat kudospäätteet on otettu. Koko toimintaketju tulee ottaa sääntelyssä huomioon ja osoittaa toimijoille tarvittava korvaus tekemästään suoritteesta.

Lisäksi tulee pohtia sitä, asetetaanko haudatusta vainajasta otettavan kudospäätteen ottamiselle joitain erityisedellytyksiä suhteessa elävistä henkilöistä otettaviin näytteisiin (esimerkiksi viimesijaisuusvaatimus), joiden tulee täytyä, jotta näytteenottomääräys haudatusta vainajasta voidaan antaa.

Muut päivitystarpeet

Samassa yhteydessä, kun lakia oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta täydennetään synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä ja haudattua vainajaa koskevilla säännöksillä,

on tarkoituksenmukaista tarkastella myös muita oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain päivitystarpeita. Laki on ollut voimassa kuluvan vuoden lokakuussa 17 vuotta. Vaikka lakia on päivitetty isyyslain kokonaisuudistuksen yhteydessä ja on ehdotettu päivitettäväksi myös vanhemmuuslain säätämisen yhteydessä, lakiin sisältyvää sääntelyä on tarpeellista tarkastella samassa yhteydessä myös laajemmin. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on valmistelemassa oikeusministeriölle lain ja sen nojalla annettuun asetuksen päivitystarpeita koskevaa raporttia, joka tulee olemaan oikeusministeriön käytettävissä myöhemmin keväällä ennen työryhmän asettamista.